

GRADIŠĆANSKI HRVATI

Prilično su nam dobro poznate političke i socijalne prilike koje su u prošlosti uvještovale masovna iseljavanja naših naroda po evropskim i prekoceanskim zemljama. Jedna od mnogih hrvatskih naseobina očuvala se do danas u austrijskoj pokrajini Burgenlandu, koja je poznatija u nas pod nazivom Gradišće. Ti Hrvati u Gradišću sačuvali su jezik i običaje kraja odakle su se iselili. Naši učenjaci i publicisti napisali su više radova iz njihove prošlosti, o njihovu folklornom blagu i jeziku. Oni sve češće posjećuju domovinu svojih djedova, o njima se – što nije slučaj sa hrvatskim iseljenicima po Americi i Australiji – mnogo piše i mnogo zna.

Ali nije o tome riječ.

Za Hrvate u Gradišću uobičajio se u nauci i u novinarstvu naziv GRADIŠĆANSKI HRVATI. Taj se dvočlani naziv piše, gotovo bez izuzetaka, velikim početnim slovima, a upotreba velikog slova u prvom dijelu naziva nije ispravna i zavodi u bludnju sve one koji od pravopisa ne očekuju samo pravila kako treba pisati već i obavijesti koje se tim pravilima priopćuju. Ako prvi dio naziva gradišćanski Hrvati napišemo velikim početnim slovom, saopćujemo da je riječ o posebnoj etničkoj zajednici kao što su to npr. *Lužički Srbi*, *Polapski Slaveni* . . . , a ne o dijelu etničke cjeline koja se stjecajem povijesnih prilika tamo našla. U pismu, dakle, treba s nazivom *gradišćanski Hrvati* postupati kao i s nazivima *koruški Slovenci*, *galipoljski Srbi*, *vojvođanski Hrvati* itd., koji nam kazuju da se radi o dijelovima etničkih cjelina koje se nalaze u Koruškoj, Galipolju, Vojvodini, odnosno u Gradišću.

Ustrajemo li s pisanjem takvih naziva velikim početnim slovom u prvom dijelu naziva, svjesno se odričemo mogućnosti razlikovanja dviju različitih kategorija naziva.

Naš Pravopis pruža vrlo istančane mogućnosti u razlikovanju geografskih predjela (južna Australija) od država (Južna Australija),¹ naroda s etničkim obilježjem cjeline: Južni Slaveni (Balkanski poluotok zaposjeli su Južni Slaveni već u 7. stoljeću) od

naroda po geografskom smještaju: južni Slaveni (U SFRJ su, na primjer, Slovenci sjeverni, a Makedonci južni Slaveni); šteta je samo što se i u njemu nisu dosljedno provodila takva razlikovanja.²

Sva ta pravila mogu biti nosiocima određene obavijesti i postići svrhu samo onda ako su sustavna, tj. jasna, iscrpna, jednostavna i dosljedna. U protivnom slučaju pravopisna pravila nisu pouzdani nosioci određene poruke, teško se uče i primjenjuju.³

Spomenimo još, kad govorimo o gradišćanskim Hrvatima, da je naziv za Hrvata iz Gradišća: *Gradišćanac*, a za Hrvaticu *Gradišćanka*, pa se ti nazivi ne smiju brkati s etnicima Gradišćanin i Gradišćanka, koji se odnose na stanovnike Stare i Nove Gradiške.

Petar Šimunović

JEDNA GRAMATIKA I RJEČNIK NAŠEG JEZIKA U ŠVEDSKOJ

Naklada Jana u Stockholmu izdaje džepne rječnike različitih jezika i švedskoga s kratkom gramatikom tog stranog jezika i sa kratkom gramatikom švedskog jezika ispred švedskog dijela rječnika. Tehnički i grafički su odlični a praktički potrebni. Tako je pored engleskog, francuskog, talijanskog, portugalskog, ruskog, španjolskog i njemačkog izišao (1964. god.) *Džepni rječnik srpskohrvatsko-švedski* (i *švedsko-srpskohrvatski*). Srpskohrvatsku gramatiku na petnaest strana sitnog tiska sastavila je Carin Davidson; sastavljač hrvatskohrvatskog rječnika nije naznačen. Kako se radi o našem jeziku prikazanom od stručnjaka slaviste i o knjizi izdanoj

¹ *Pravopis*, str. 371.

² Naziv iz naslova piše se i u Pravopisnom rječniku (str. 309) velikim početnim slovom u prvom dijelu naziva, pa je i to pridonijelo pravopisnoj zbrci, pogotovu kada se u tekstu – a to je često – javi sinonimni nazivi *Gradišćanski Hrvati* (s velikim G) i *podunavski Hrvati* (s malim početnim slovom).

³ Uvijek ponovo zagledam u *Pravopis* koji se od priloga *potom* i *pritom* piše skupa, a koji rastavljeno.

u Švedskoj, gdje je naučno izučavanje slavenskih i našeg jezika vrlo živo i seriozno, potrebno je kritički prikazati tu knjigu, iako joj je namjena praktičke prirode. Taj će priručnik poslužiti svrsi kojoj je namijenjen jer, iako kratak, obuhvaća najpotrebnije gradivo za početnike. Građa je sretno odabrana i dobro prikazana. Ipak ima nekih nedostataka na koje valja upozoriti kako bi se u novom izdanju uklonili.

Najprije, o kratkoj gramatici srpskohrvatskog jezika (6–20. str.). U prvoj rečenici uvoda u jezik (6. str.) autor kaže »Srpskohrvatski jezik je... službeni jezik u toj zemlji (tj. u Jugoslaviji), gdje osim srpskohrvatskog postoje još dva književna jezika: slovenski i makedonski«. Tako stilizirana, ta tvrdnja ne odgovara stvarnosti, jer bi se iz nje moglo zaključiti da slovenski i makedonski nisu, i kao službeni jezici, ravnopravni na čitavom području Jugoslavije, a oni to jesu, i to ne samo kao književni. Kratko i zbijeno je data dvostruka abeceda, fonetski pravopis i fonetika: samoglasnici, suglasnici i akcenti (6. i 7. str.). Očito slagarska (znači: korektorska) greška je što je na dnu 7. str. među kraćim oblicima ličnih zamjenica (*me, mi, te, ti*) štampano *sei* (mj. se), gdje je ono -i od *biti* u redu ispod toga, pa tako su obje riječi unakažene (gore *sei*, dolje *bit*).

U odjeljku »Glasovne promjene« (8. str., l. t.), opet korektorskom greškom, ispalo je od starac gen. pl. *startaca*. U 3. b. t. od moći (= mog-ti) *možem* (8. str.). Nesretno odabrano l. l. jedn. (kao primjer palatalizacije) od glagola koji, zaista izuzetno, nema u tom licu nastavak -m (na 19. str. ima pravilno: *moći, mogu, možeš...*); trebalo je i tu uzeti 2. l. jedn., kad je već uzet taj glagol. Ovako na dva mjesta data dva različita oblika istog glagola (*možem* i *mogu*) dovest će strance u zabunu.

U odjeljku »Nauka o oblicima« kod neodređenih zamjenica (19. str., t. 6. B) između nikoji i ničiji stoji *nekakav* (mj. nikakav). Kod brojeva (14. str.) autor tvrdi da poslije brojeva dva, tri, četiri stoji genitiv singulara i daje primjere: *dva brata, tri sestre, četiri sina*. Nije ništa strašno što nije istaknuto da je to zapravo nekadašnji dual,

ali je pogrešno i imenice ženskog roda proglasiti genitivom singulara u toj vezi. Za imenice muškog i srednjeg roda vrijedi autorova tvrdnja da iza tih brojeva dolazi gen. sing. (jer je taj oblik duala danas stvarno jednak genitivu sing.), pa je pored imenica *dva brata, četiri sina* trebalo dati i primjere za srednji rod (npr. dva imena, tri deteta, četiri teleta). Imenice ženskog roda nisu iza tih brojeva u genitivu jednine, nego su u množini; dakle i *tri sestre* je množina (*sèstre*, a ne *sèstrē* sa dugim krajnjim -e). To se još jasnije vidi (bolje reći: čuje) npr. kod imenica glava, ruka i noga: *dvije glàve* (gen. jedn. glàvĕ), *dvije rûke* (gen. jedn. rûkĕ), *četiri nòge* (gen. jedn. nògĕ).

No najveća je pogreška to što autor u odjeljku »Konjugacija« (15. str. na kraju l. paragrafa) tvrdi: »Presensform av pf betynder futurum« (Prezentski oblik od perfektivnih glagola znači futur), znači, dakle, buduće vrijeme. Tu je autor očito krivo izjednačio funkciju prezenta svršenih glagola u hrvatskosrpskom jeziku s funkcijom takvog prezenta u drugim slavenskim jezicima. Da to nije slučajni lapsus memoriae, dokazuje činjenica da se ta tvrdnja još triput ponavlja. Na 17. str. kod Futur B. ima: »Enkelt futurum = presens av pf. verb« (Jednostavni /prosti/ futur = prezentu od perfektivnog glagola). Na istoj strani, sasvim na dnu ponavlja »Prosti futur upotrebljava se, između ostaloga, u vremenskim i pogodbenim zavisnim rečenicama tipa: Kada (ako) dodem, govorit ćemo o tome«. Na 18. str., najzad, i po treći put potvrđuje tu svoju grešku kad, dajući tabelarni pregled glagola sve četiri konjugacije (e-, je-, a-, i-), stavlja u glavi »Pres. eller Enkelt futurum« (Prezent ili Jednostavni futur). Tu su pomiješane različite funkcije dvaju glagolskih oblika: futura (po Maretiću: futura prvoga) i futura egzaktnog (futura II). Iako im je zajednički naziv (futur), nisu im funkcije jednake niti im je značenje jednako. Futurom se kazuje radnja koja će se vršiti ili izvršiti u budućnosti, a tvori se prez. *ću ćeš...* i infinitivom zadanoga glagola. Futur egzaktni upotrebljava se kao sintaktički relativ samo u zavisnim (ponaj-

više u vremenskim i pogodbenim) rečenicama a tvori se od prez. *budem, budeš...* i glagolskog pridjeva aktivnoga. To znači da futur egzaktni dobiva značenje u odnosu na glagolsku radnju (zbivanje i stanje) u glavnoj rečenici. Mjesto futura egzaktnoga od svršenih (perfektivnih) glagola može se upotrijebiti prezent takvih glagola, ali ne mjesto futura (futura I), tj. onoga koji se tvori sa *ću, ćeš...* + infinitiv. Naprotiv, prezent nesvršenih (imperfektivnih) glagola – a ne svršenih (perfektivnih) – može vršiti funkciju futura, tj. značiti radnju koja će se vršiti u budućnosti; npr. *Evo idem odmah. Sutra dolazi moj brat. Za koji dan krećemo na put. Kojeg dana putujete u Ameriku? Za koliko mjeseci navršuješ pedesetu godinu?* Tako je sa funkcijom prezenta od nesvršenih glagola mjesto futura u prostim rečenicama. U zavisnim rečenicama prezent od svršenih glagola može se upotrijebiti samo mjesto futura egzaktnoga a ne mjesto futura.

Da li je švedski »enkelt futurum« identičan s našim futurom egzaktnim (koji oblik autor i ne spominje)? Kad bi to i bilo, svejedno bi netačna bila, na 15. str. onako formulirana, tvrdnja: »Prezentski oblik od pf. znači futur«, kao i na 18. str. naslov »Pres. eller Enkelt futurum«. Prvo nije tačno jer prezent pf. glagola može zamijeniti futur egzaktni; drugo nije tačno jer prezent pf. glagola može imati funkciju i prošlih vremena, a ne samo budućega, pa i još tzv. nepravde sadašnjosti.

Nekoliko grešaka ima, nadalje, u tabeli glagolskih oblika (18–20. str.), gdje su navedeni primjeri za sve četiri konjugacije, i to infinitiv s označenim glagolskim vidom, prez. ili prosti futur, imperativ i part. perf. akt. Tu nalazimo (18. str.) od glagola *sresti* imperativ *sreti!* U gramatici uopće, a posebno u tako krat-

koj za strance, potrebno je izabrati primjere koji su formalno (morfološki) jasni – po mogućnosti bez glasovnih promjena, a semantički (značenjem) logički moguć i svim navedenim oblicima. Nije dobro izabran glagol *sresti* jer u imperativu a) mogao bi glasiti (i to je običnije) i *sretni!* b) logički nije umjesno zapovijedati ikome da nekoga sretne, kad je sretanje redovito slučajno, zavisno od sreće (ta riječ je baš od tog istog korijena: *sret-ja); drugo je opet ugovoreni sastanak, čekanje, nastojanje da koga nademo znajući put i vrijeme njegova prolaza (zato u tom slučaju kažemo: nastoj, gledaj da ga sretnoš, možda ćeš sresti i sl.). Još manje je umjesno zapovijedati ikome: *mogni!* i *smej!* (19. str.). Kod *mogni* a) moglo bi morfološki biti i *mozi! (kao što je u *pomozi!*);² ne može se onom tko ne može zapovijedati da mora moći, nego – ako mislimo da može ali se pretvara – kažemo: *moruš!* A onome tko ne smije, tj. tko se boji, koga je strah, tome ne zapovijedamo *smej* (ijek. *smij*), nego mu kažemo, tj. hrabrimo, podstičemo: *ne boj se! pokušaj! skoči!* ili slično, već prema radnji koju treba da izvrši. Takvi imperativi ne postoje u jeziku, tj. nisu u razgovornoj (pa ni u književnoj)³ upotrebi iz logične nepodesnosti. Autor je sve to mogao izbjeći da je imao dovoljno jezičnog osjećaja. Od glagola *davati* (19. str.) imperativ nije *daj!*, što je i autoru – čini se – bilo poznato, jer je to stavio u zagrade, ali postoji imperativ i od *davati*: *dâji* (neobičnije: *dâvaj*), a trebalo je dati i glagol *dati* kao pf. par glagolu *davati*, pa ostaviti imperativ *dâji!*

Naposlijetku da spomenem i grešku na 20. strani: prijedlog za došao je, poslije genitiva i akuzativa, pod lokativ, a treba da dođe pod instrumental (ispor. npr. *ljestve su za plotom*).

Pre!azeći na prikaz samog rječnika, ponavljam neobičnost da je sastavljač anonim (ili su sastavljači anonimni?). Ima li

¹ Do tog oblika moglo bi se doći jedino opisno, kad npr. A. kaže: »Morao si oca sresti kad si se vraćao iz ureda« – a B. odgovara: »Prvo, ja sam ranije izišao, iz ureda: drugo svratio sam u trgovinu. I hajde ti onda sretni koga ako možeš!« A moglo se reći i »I onda da sretnem koga« ili »neka sretnem koga!« Ali to nije imperativ = zapovijed (s usključnikom); v. dalje pod b).

² Trebalo je uzeti taj glagol mj. *moći*.

³ Ima u Zmaj-Jove stih: »Kada nećeš što bi mogo, a ti mogni što bi hteo«, ali takvi rariteti ne idu u takvu praktičnu knjižicu za strance.

sastavljač gramatike ikakve veze s rječnikom ili nema? Zašto je ta anonimnost? Tko god bio sastavljač, učinio je nekoliko propusta i većih grešaka. Sama metoda neobilježavanja akcenata i kvantitete velik je manjak. Obilježeno je samo mjesto akcenta u riječima od tri sloga i od više slogova (npr. makédonski) i u riječima u kojima je naglašeni slog slogotvorno *r* (npr. (mřk, mřlja, mřšaviti, mřzovoljan). Međutim, neobilježenje intonacije i dužine naglašanih slogova može dovesti do dvoznačnosti, odn. do nesporazuma; a ako toga i ne bude, mogu nastati zbog netačnosti u kvantiteti i intonaciji i neprijatne komične situacije. Ošobito je to slučaj sa homofonim riječima. Tako su, jedna za drugom, riječi: *dug* šved. lang (dakle je *düg*) i *dug* šved. debet, skuld (dakle je *düg*); kada šved. nār (= *kādā*) i *kada* šved. badkar, kar (= *kāda*); *luk* šved. bāge (njem. Bogen, franc. arc = *lūk*) i *luk* šved. lök (= *lūk*); *skup* šved. dyr, kostbar (= sküp, ž. r. sküpa) i *skup* šved. folksamling, samling, sammankomst (= sküp); *vila* šved. villa (= vila) i *vila* šved. alva, (skogs)-nymf (= *vila*).

Jednako su mogućí nesporazumi i ondje gdje su pod jednu našu riječ data dva različita švedska značenja, a ta riječ izgovorom nije jednaka u oba značenja, dakle to nije jedna riječ sa dva značenja, nego su to dvije riječi. Tako *grad* šved. stad; *hagel* - stvarno su dvije različne riječi: *grād* je stad (njem. Stadt), a *grād* je hagel (njem. Hagle). Riječ *levak* šved. vansterhant (= ljevoruk, ispor. *levi* šved. vanster) opet dopušta dvostruko značenje: *lěvāk*, gen. *levāka* (ijek. ljevāk, gen. ljevāka) šved. je vansterhant, a *lěvak*, gen. *lěvka* (ijek. lijevak, gen. lijevka) njem. je Trichter, franc. entonnoir. Spomenuti *luk* i *luk* u kosim padežima mogli bi se pomiješati (npr. u instrumentalu jedn.) još i s trećom riječju *luka* (šved. hamn): *lūkom*, *lūkom* i *lūkōm*:

Autor stavlja *uteći* pf. *-icati* (tj. *uticati*) impf. šved. paverka, influera; ali svršenom glagolu *uteći* ne može biti nesvršeni par *uticati* u tom značenju. To su zapravo dvije različite riječi sa dva različita značenja: 1) *uteći* pf. znači pobjeći (prefiks *u-* daje smisao udaljavanja od nekoga ili nečega), a

rječnik to značenje i ne spominje, on ima impf. iter. par *uticati* (ijek. varijanta *utjecati*) - često, više puta pobjeći (ispor. iz »Starog Vujadina« stihove: Kad ne kazah za te hitre noge kojeno su često utjecale...). A 2) *ut'icati* (ijek. varijanta *utjecati*) znači a) teći u što (prefiks *u-* je od starijeg prijedloga *vš* i označuje mjesto ulaženja, dakle približavanja), a misli se: utok manje vode u veću i b) preneseno: vršiti duševni utjecaj na koga, djelovati na koga. U oba značenja glagol *uticati* (*utjecati*) je nesvršen (imperfektivan) i logika, pravilnost mišljenja ne dopušta nikakav svršeni (perfektivni) par, jer je priroda zbivanja koji taj glagol označava takva da ne može biti perfektivnog para ni u prvom ni u prenesenom značenju. Glagol *uticati* (*utjecati*), kao svaki imperfektivni glagol, znači vršenje radnje, zbivanje u tečaju, u toku, dakle: tečenje jedne vode u drugu (prirodno manje, odn. više u veću, odn. u nižu), ulijevanje, i taj proces stalno je u toku, traje, ne svršava se; prema tome ne može biti svršeno, izvršeno (čak ni objašnjavanjem perfektivnosti trenutnošću ne može biti perfektivnog para), ne može uteći, kad utiče (teče u ...) neprestano. Ni u značenju duševnog utjecaja ne može *uticati* (*utjecati*) imati perfektivnog para, jer se utjecaj vršio, vrši se i vršit će se, a izvršenost, efektivnost radnje, posljedica zbivanja - koja se označuje perfektivnim glagolskim vidom - kazuje se drugim riječima; kažemo da ga je netko nagovorio, natjerao, kapacitirao ili kako slično, ali nikako ne možemo reći da je netko na nekoga *utekao. Ne može se reći: Sava u Dunav utekne, niti: ako Petar na Pavla utekne (mj. *utječe*, *utiče* - u oba slučaja).

Najzad, propusta i grešaka nalazimo u samom tumačenju hrvatskosrpskih riječi švedskim riječima. Možda su neke od njih (i vjerojatno jesu) štamparske greške, ali to ne opravdava u ovakvom djelu koje je namijenjeno strancima, jer zavodi u bludnju, krivo objašnjava. Tako riječ *begstvo* šved. flykt (njem. Flucht) nema, tako pisano, to značenje (moglo bi se pomisliti na begluk, begovstvo), nego tom švedskom značenju odgovara *běkstvo* ili običnije: *běg* (ijek. bjekstvo, bijeg); u »Pravopisu« izričito stoji:

»bjegstvo ne nego bjekstvo«, a kod ekavskog oblika te riječi uopće nema pod begstvo, nego pod bĕkstvo (ek.). Riječ *besa* nije hrversp. riječ, nego je turska (znači primirje) i upotrebljavaju je Šiptari u značenju: vjera, obećanje, zadana riječ, časna riječ (v. Klaić, Rječnik str. riječi). Pogrešno je *češati* šved. *kamma* (ispor. njem. *kämmen*, češljati), *češljati* = *česati*; to su dvije riječi stvarno danas u našem jeziku: *češljati* je *kamma* (kako je u švedskom dijelu rječnika ispravno dato: *kamma* v. češljati), a *češati* je njem. *kratzen*; *striegeln*, franc. *gratter*; *étriller*. Nije *dugulast*, nego je *duguljast*; nije *gnusati se*, nego je *gnušati se*; nije *crpati*, nego je *crpsti* ili *crpiti*; nije *gluvota*, nego je *gluvoća* (*gluhoća*). Krivo je pod *grepsti se* šved. *kamma sig* (njem. *sich kämmen* – češljati se), nego je *češati se* (v. *gore*); *juha* nije šved. *soffa*, nego *soppa* (kao što je u šved. dijelu ispravno

soppa suppa), a šved. *soffa* je hs. *söfa*; *lasta* nije šved. *svalka* (jer u šved. dijelu: *svalka* je hladnoća, svježina: *sval* svjež, hladan), nego je *svala* (kako je u šved. dijelu ispravno: *svala* *lasta*); *narednik* nije (i nije bio) korporal, samo je *underofficer*; *nazeb* šved. *snuva* (ispor. njem. *Schnupfen*) nije dovoljno precizno prevedeno, to je *nahlada*, *prehlada*, ali još bolje hs. *kihavica* (*kijavica*), kao što je u šved. dijelu: *snuva* *kijavica*, *nazeb*; *uploviti* ne mora biti samo *landa* na švedskom, jer *landa* (njem. *landen*) znači iskrcati se na kopno, na zemlju (*Land*), trebalo je dodati još *hamna* (kako je u šved. dijelu *hamna* v. *uploviti*); pod riječju *sećanj* (krivo ijek. *sjećanj* mj. *sijećanj*) šved. *januari* trebalo je dodati još i = *januar*, kao što je u švedskom dijelu: *januari* *januar*, *sećanj* (*sijećanj*). Ima još koja druga, manja greška.

Sreten Živković

V I J E S T I

PRIPREME ZA VI MEĐUNARODNI KONGRES SLAVISTA

VI međunarodni kongres slavista održat će se 1968. u Pragu, ali se već sada za ujvrše žive pripreme. Tako smo od Međunarodnog komiteta slavista dobili teme s molbom da ih objavimo u Jeziku. Mi ih objavljujemo da se članovi Hrvatskog filološkog društva upoznaju s njima, ali ne namjeravamo o njima raspravljati na stranicama našega časopisa. To će učiniti podružnice HFD i središnjica u Zagrebu, a pojedinci mogu svoje napomene i kratke izjave o pojedinim temama poslati Upravnom odboru HFD, Nacionalnom slavističkom komitetu ili neposredno Međunarodnom komitetu slavista.

Uredništvo

Međunarodni komitet slavista
Valentinská I, Praha, ČSSR
Telefon 656-86 (617-00)

Prag, 7. X 1965.

Međunarodni komitet slavista na svojoj IX plenarnoj sjednici u Beču (21–24. IX 1965) odlučio je da se obrati uredništvima slavističkih časopisa s molbom da upoznaju čitatelje s tematikom VI međunarodnog kongresa slavista (Prag, 1968), koja je utvrđena na spomenutoj sjednici, da otvore široku diskusiju o kongresnim temama i pošalju njihove rezultate također prezidiju Međunarodnog komiteta slavista u Pragu.

Preporuka Međunarodnog komiteta slavista odražava njegovo uvjerenje da diskusija na stranicama raznih periodičkih izdanja može ujediniti slaviste raznih zemalja radi razrađivanja kongresne tematike i daje mogućnost svim učenicima (ne samo autorima referata i saopćenja na kongresu i autorima